

ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI MEKANİZMALARI VE BAŞVURU YÖNTEMLERİ

ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI MEKANİZMALARI VE BAŞVURU YÖNTEMLERİ

Hazırlayanlar:

Av. Ayça Doğu
Av. Ayşe Dilara Kaçar
Av. Beste Küçükşahin
Av. Irmak Aybartürk
Av. İbrahim Barış Sayar

Yayımlayan: 17 Mayıs Derneği

Kaos GL Derneği

Birinci Dijital Baskı: Eylül 2021

Kapak ve Sayfa Tasarım: Anjelik Kelavgil

Bu kitap parayla satılamaz. İnsan haklarının desteklenmesi amacıyla yapılan ve ticari olmayan etkinliklerde serbestçe kullanılabilir.

---

04. Amaç & Yararlanıcı

---

05. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
(AİHM)

---

06. Başvuru Şartları

---

07. Birleşmiş Milletler

---

08. BM İnsan Hakları Konseyi

---

09. Komiteler

---

10. BM Komitelerine Yapılacak Bireysel
Başvurular İçin Ortak Şartlar

---

12. Başvurunun İçeriği

---

13. Keyfi İdari Gözetime İlişkin Çalışma
Grubu

AMAÇ

Bu bilgi notu, temel insan haklarına erişim için uluslararası mekanizmalara (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Birleşmiş Milletler Kurumları) hangi durumlarda ve hangi yöntemle başvurulabileceğine ilişkin bilgi vermek amacıyla kaleme alınmıştır.

YARARLANICI

Bu bilgi notunun yararlanıcısı LGBTİ+'lardır. Ancak LGBTİ+ olmasa da herkes bu bilgi notunda belirtilen haklara sahiptir.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ (AİHM)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ("Sözleşme"), Türkiye dahil olmak üzere pek çok devletin taraf olduğu uluslararası bir sözleşmedir. Bu Sözleşme özgürlük ve güvenlik hakkı, özel ve aile hayatına saygı hakkı, ayrımcılık yasağı gibi bir takım temel hak ve özgürlükleri düzenler.

Türkiye gibi Sözleşme'ye taraf ülkeler, bireylerin burada yer alan hak ve özgürlüklere saygı duymakla yükümlüdür. Bu sebeple, Türkiye'de Sözleşme'de yer alan temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğini düşünen birey veya kişi grupları, ücretsiz olarak devlete karşı AİHM'ye bireysel olarak başvurabilir.

Başvuruda avukat ile temsil zorunlu değildir. Ancak AİHM başvuruyu kabul edip incelemeye başladıktan sonra hukuki yardım almak isteyen başvuru sahipleri için duruma göre adli yardım kararı verebilir. Buna ek olarak, AİHM'ye başvuracak olan bireyler istekleri doğrultusunda Türkiye'de barolarda başvurarak adli yardım talebinde de bulunabilir. Avukat haricinde temsilci ile başvurmak da mümkündür. Örneği tıbbi sebeplerden ötürü başvuru yapamayan kişi yerine aile bireyi veya birlikte yaşadığı kişi başvuruda bulunabilir.

Başvuruda bulunan birey, kimliğinin gizli tutulmasını talep edebilir. Başvuru formunda kimliğin gizli tutulması talebinin sebebi detaylıca açıklanmalıdır. Bu durumda yargılama süresince ve verilen kararda kişinin kimliğini açığa vurulmaz.

BAŞVURU ŞARTLARI

Bir hak ihlaline uğradığını düşünen birey, AİHM'ye başvurmadan önce Türkiye'de ilgili hak ihlaline ilişkin bütün iç hukuk mekanizmalarını tüketmiş olmalıdır. Örneğin ilgili hak ihlaline ilişkin yerel mahkemede dava açma imkanı var ise, öncelikli olarak bu dava açılmalıdır. AİHM'ye başvuru mahkemenin kararının kesinleşmesinin ardından altı ay içerisinde yapılmak zorundadır. Bu süre kaçırıldıktan sonra yapılan başvurular AİHM tarafından reddedilir. Ancak hukuk sisteminde iç hukuk yolu etkili değil ise, başka bir ifadeyle başarısızlığa mahkum ise, iç hukuk yollarının tüketilmesi şartı aranmaz. Bu durumun mahkemeye başvuru sırasında mutlaka haklı gerekçelerle açıklanması gerekir. Aksi halde başvurunun reddine sebep olabilir. Mevcut şartlarda Anayasa Mahkemesi etkili bir iç hukuk yolu olarak görüldüğünden AİHM'e başvurmadan önce Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapmış olmak ve kabul edilmezlik veya ihlal bulunmadığına ilişkin karar elde etmek zorunludur.

Başvuru, AİHM'nin internet sitesinde bulunan form ile yapılır. Başvuru Türkçe olarak yapılabilir. Ancak AİHM'nin resmi dili İngilizce ve Fransızca olduğundan, başvurunun hükümete bildirilmesinden sonrasındaki yazışmalar bu dillerden birinde yapılacaktır. Bu aşamada başvuruya bakan bölüm başkanından Türkçe yazışma izni talep edilebilir. Bu form üzerinde talep edilen tüm bilgilerin eksiksiz olarak doldurulması çok önemlidir çünkü eksik formlar incelenmez. Ancak bilgiler eksiksiz olarak doldurulsa bile AİHM ilerleyen aşamalarda başvuran kişiden ilave bilgi veya belge talebinde bulunabilir.

Form doldurulduktan sonra başvuruyu destekleyici bilgi ve belgeler forma ek olarak eklenmelidir. Form ve ekleri tamamlandıktan sonra başvuran birey, temsilcisi ya da mevcut ise avukatı tarafından imzalanır ve yanda belirtilen adrese postalanır. AİHM başka yoldan başvuru kabul etmez.

Forma buradan ulaşılabilir.

The Registrar
European Court of Human Rights
Council of Europe
F-67075 Strasbourg Cedex

AİHM başvuruyu inceledikten sonra devletin başvuran bireyin bir temel hak ve özgürlüğünün ihlal ettiğine karar verirse, kişiye tazminat ödemesine karar verebilir.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

Birleşmiş Milletler ("BM") dünya genelinde barış ve güvenliği sağlamak, ülkeler arası dostane ilişkileri desteklemek ve insan haklarını geliştirmek amacıyla kurulmuş bir birliktir. İnsan hakları, ayrımcılık, ırkçılık gibi konularda çalışmalar yapar. Türkiye BM'ye üyedir. Bu sebeple Türkiye'de BM nezdinde tanınan temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğini düşünen bireyler aşağıdaki şartlara uymak suretiyle bazı BM mekanizmalarına bireysel olarak başvuru yapabilir: BM'nin iki farklı gözetim mekanizması vardır

BM Sözleşmeleri'ne aykırı olarak sistematik biçimde gerçekleştirilen insan hakkı ihlali mağdurları BM İnsan Hakları Konseyi'ne şikayette bulunabilir. Bu başvurunun yapılabilmesi için söz konusu hak ihlalinin tek seferlik olmaması; sistemli ve sürekli biçimde devam etmiş olması gerekir. Başka bir deyişle, söz konusu hak ihlalinin belirli bir plan çerçevesinde, bir sisteme veya düzene bağlı olarak gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir.

Başvuru hak ihlaline uğrayan kişi tarafından veya onun yetkilendirdiği kişi tarafından yapılabilir. Ancak kişinin fiziki olarak yetkilendirmesi mümkün değilse, örneğin sağlığı el vermiyorsa, bu durumun haklı gerekçelerde açıklanması şartıyla üçüncü bir kişi de başvuruda bulunabilir.

Konsey'e başvuru için temel kural, başvurudan önce Türkiye'de ilgili hak ihlaline ilişkin iç hukuk mekanizmalarını tüketmiş olmasıdır. Ancak hukuk sisteminde iç hukuk yolu etkili değil ise, başka bir ifadeyle başarısızlığa mahkum ise, iç hukuk yollarının tüketilmesi şartı aranmaz. Bu durumun konseye başvuru sırasında mutlaka haklı gerekçelerle açıklanması gerekir.

Başvuru, internet sitesinde bulunan formun doldurularak aşağıdaki adreslerden birine posta, faks veya e-posta yoluyla gönderilmesi suretiyle yapılır:

- Complaint Procedure Unit
Human Rights Council Branch
Office of the United Nations High
Commissioner for Human Rights
United Nations Office at Geneva
CH-1211 Geneva 10, Switzerland
Faks: (41 22) 917 90 11
- **E-posta:** CP@ohchr.org

İkinci mekanizma ise BM insan hakları organları ("Komiteler")'dır. Komiteler, belirli milletlerarası anlaşmalara dayanarak kurulmuşlardır ve taraf devletlerin bu milletlerarası anlaşmalardan doğan yükümlülüklerini uygun hareket edip etmediklerini gözetmekle yükümlüdürler. Bu Komitelerin birçoğunun bireysel başvuru inceleme yetkisi vardır.

Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası anlaşmalar nezdinde kurulan ve Türkiye'nin bireysel başvuruyu tanıdığı Komiteler ve hangi milletlerarası anlaşma nezdinde inceleme yaptıkları aşağıda yer almaktadır.

Komite	Milletlerarası Anlaşma
BM İnsan Hakları Komitesi	Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi
BM Çocuk Hakları Komitesi	Çocuk Hakları Sözleşmesi Çocuk Satışı, Fuhuşu ve Pornografisine İlişkin İhtiyari Protokol Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmasına İlişkin İhtiyari Protokol
BM Kadına Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Komite	Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme
BM Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Komite	Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi
BM İşkenceye Karşı Komite	İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani ya da Küçültücü Muamele ya da Cezalara Karşı Sözleşme

BM KOMİTELERİNE

YAPILACAK BİREYSEL

BAŞVURULAR İÇİN

ORTAK ŞARTLAR

- Sadece tek bir sözleşme organına başvuru yapılabilir.
- İnsan hakları ihlaline konu Devlet'in, ilgili insan hakları sözleşmesinin ilgili ihtiyari protokolünü veya bireysel başvuru prosedürlerini belirleyen ilgili anlaşma maddesini tanıyor olması gerekmektedir. İddia edilen insan hakları ihlalinin, Devlet'in ilgili Komitenin bireysel başvuru yetkisini tanımasından sonra gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Türkiye'nin bireysel başvuru yetkisini tanıdığı Komiteler yukarıda belirtilmiştir.
- Kural olarak, başvuruda bulunan kişi, iddia edilen hak ihlaline uğrayan kişinin ("mağdur") kendisi olmalıdır. Mağdurun başvuruda bulunmasının olarak mümkün olmadığı durumlarda (kişinin ölmesi, kaybolması, iletişim imkânı olmayan bir şekilde gözetim altında tutulması gibi), mağdurun aile üyelerinden birinin veya meşru menfaati olduğunu kanıtlayabilen bir başkasının da mağdur için ilgili Komiteye başvuruda bulunabilmesi mümkündür.
- Mağdur, bir avukat tarafından ya da bir insan hakları organizasyonu gibi hukuk dışı merciler tarafından temsil edilebilir.
- Bireysel başvuruda bulunan kişinin ve mağdurun kimliği ile iletişim bilgileri Komitelere sunulmalıdır. Komiteler, anonim başvuruları kabul etmeyeceklerdir. Mağdur ve/ve ya başvuruda bulunan kişi kimliğinin kamuya açık olarak yayınlanacak kararda gizli tutulmasını talep edebilir.
- Aynı konu hakkında başka bir Komite'ye ya da bölgesel bir mekanizmaya (Örneğin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine) başvurulmuş olması durumunda, bireysel başvuruda bulunulan Komite başvuruyu incelemeyecektir. (BM İnsan Hakları Komitesi hariç)

- **İç hukuk yollarının tüketilmesi:** Kural olarak, başvuruda bulunan kişi, başvuruda bulunmadan önce ilgili Devlet nezdinde mevcut tüm iç hukuk yollarını tüketmiş olmalıdır. Eğer başvuran, bu yolların hukuksuz bir şekilde uzayacağını ya da etkisiz kalacağını ya da başvurana açık olmadığını kanıtlarsa, iç hukuk yollarının tüketilmesine gerek bulunmamaktadır. Başvuranın neden bu kuraldan muaf tutulması gerektiği detaylıca belirtilmelidir.
- **Süre:** Başvuru, iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra en kısa zamanda yapılmalıdır. Bazı Komiteler, iç hukuk yollarının tüketilmesinden itibaren belirli bir başvuru süresi belirlemiştir. Diğer Komiteler başvuru süre sınırlamaları belirlememişler. Ancak, unutulmamalıdır ki, bazı durumlarda, başvurunun iç hukuk yollarının tüketilmesinden uzun bir süre sonra yapılması, hakkın kötüye kullanılması olarak değerlendirilerek reddedilebilir. Belirlenmiş başvuru süreleri;

BM İnsan Hakları Komitesi: İç hukuk yollarının tüketilmesinden itibaren 5 yıl içinde başvurulmalıdır.

BM Çocuk Hakları Komitesi: İç hukuk yollarının tüketilmesinden itibaren 1 yıl içinde başvurulmalıdır.

BM KOMİTELERİNE YAPILACAK BİREYSEL BAŞVURULAR İÇİN ORTAK ŞARTLAR

BAŞVURUNUN İÇERİĞİ

- Başvuruda, tüketilen tüm iç hukuk yolları, verdikleri kararlar dahil vakanın tüm maddi unsurları kronolojik olarak yer almalıdır.
- Başvuruda, neden ilgili devletin belirtilen vakaların ilgili milletlerarası anlaşma altında hak ihlali olarak değerlendirilmesi gerektiği açıklanmalıdır. Başvuranların, hak ihlaliyle ilgili anlaşma hükümlerini belirtmesi tavsiye edilir. Başvuranlar, ihlal edildiği iddia edilen ilgili anlaşmada korunan hakları açıkça belirtmelidir. İlgili Devlet'in hangi hukuki çözümleri sağlaması gerektiğinin de belirtilmesi tavsiye edilmektedir.
- Başvuru yazılı (okunaklı, tercihen elektronik olarak yazılmış) ve imzalanmış olmalıdır. Elektronik başvurular elektronik olarak imzalanmalı, ya da manuel olarak imzalanmış ve taranmış olarak OHCHR Petitions and Urgent Actions Section (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Dilekçeler ve Acil Eylem Bölümü) 'ın e-mail adresi ("petitions@ohchr.org")'a gönderilmelidir. İletiyeye bir de başvurunun imzasız "word" versiyonunun da eklenmesi gerekmektedir. Başvurunun elektronik olarak gönderilmesinin mümkün olmadığı kanıtlanmadıkça kağıt yoluyla yapılmış başvurular kabul edilmeyecektir.
- Sadece İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca dillerinde yapılan başvurular kabul edilir. Eğer başvurunun ekleri bu dillerden birinde değilse, resmi olmayan çeviri özeti eklenmelidir. Belgelerin asılları değil suretleri verilmelidir. Sunulan hiçbir belge geri verilmez.
- Başvuru eklerinde yerel ve uluslararası düzeyde elde edilmiş tüm kararları ve ilgili tüm resmi belgeler bulunmalıdır.
- Eğer bireysel başvuruda yer alan olaylar ya da iddialar hakkında belirsizlik ya da bilgi eksikliği varsa, başvurunun yapıldığı birim başvuran kişiyle iletişime geçerek ek bilgi/belge talebinde bulunacaktır. Başvuran, en kısa zamanda bu bilgi ve belgeleri sağlamalıdır. Eğer, bilgi ve belgeler talep tarihinden itibaren iki yıl içinde sağlanmazsa başvuru düşecektir.

Milletlerarası sözleşmeye dayanmayan bir uluslararası insan hakları mekanizmasıdır. Keyfi gözetimler ile ilgili bilgiler üzerine harekete geçer ve acil eylem planını uygular ve ya standart prosedürü altında, vakalar hakkında açıklama talep etmek ve vakalara dikkat çekmek için ilgili Devlet ile iletişime geçer.

Standart Prosedür: Çalışma Grubu, kendisine gönderilen iletişimlerde sunulan bilgilere göre hareket eder. Çalışma Grubu'na başvuru; ilgili şahıs, şahsın ailesi, temsilcileri veya sivil toplum kuruluşları tarafından hükümetlere veya hükümetler arası kuruluşlar'ın keyfi idari gözetimde buldukları iddiasıyla yapılır. Başvuru için Çalışma Grubu'nun [internet sayfasında](#) yer alan örnek form ve rıza formunun doldurulması gerekmektedir. Formlar tercihen e-posta yoluyla aşağıdaki adreslere gönderilmelidir.

Acil İtiraz Prosedürü: Bir kişinin keyfi idari gözetim altına alınabileceği ve tutukluluğunun devamının o kişinin sağlığı veya yaşamı için ciddi bir tehlike oluşturabileceğine dair yeterince güvenilir iddiaların bulunduğu zamana duyarlı vakalar için hazırlanmış bir prosedürdür. Bu prosedürde, Devletler ile diplomatik kanallar aracılığıyla iletişime geçilerek hak ihlali giderilmeye çalışılır.

Acil itiraz prosedürü için wgad@ohchr.org ve urgent-action@ohchr.org adreslerine başvurulmalıdır. Ayrıca, internet üzerinden de başvuru kabul edilir (başvurmak için [tıklayınız](#)).

- **E-posta:** wgad@ohchr.org
- **Adres:** Working Group on Arbitrary Detention,
Office of the High Commissioner for Human Rights,
United Nations Office at Geneva,
8-14 Avenue de la Paix, 1211 Geneve 10,
- İsviçre

www.17mayis.org
www.kaosgl.org